

Πηγές εκκλησιαστικού ρητορικού λόγου στο
corpus canonum του ιερού Πηδάλιου

Φώτιος *Apostolos*

doi: [10.12681/syn.41998](https://doi.org/10.12681/syn.41998)

To cite this article:

Apostolos Φ. (2025). Πηγές εκκλησιαστικού ρητορικού λόγου στο corpus canonum του ιερού Πηδάλιου. *Synochi*, 3. <https://doi.org/10.12681/syn.41998>

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 3 ▪ VOLUME 3

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024 ▪ DECEMBER 2024

Πηγές εκκλησιαστικού ρητορικού λόγου στο *corpus canonum* του ιερού Πηδάλιου

Αποστολός Φώτιος¹³⁰

Εισαγωγή

Το Αθωνικόν Πηδάλιο, είναι μια επίσημη συλλογή Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας¹³¹ και μέχρι την έκδοση του περίφημου *Συντάγματος των Θείων και Ιερών Κανόνων των τε Αγίων και Πανευφήμων Αποστόλων, και των Ιερών και Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Αγίων Πατέρων* από τους Γεώργιο Ράλλη και Μιχαήλ Ποτλή το 1852¹³² θεωρούνταν η «*επίσημος, πληρεστέρα και πλουσιωτέρα συλλογή Ιέρων Κανόνων της Ορθοδόξου Εκκλησίας*¹³³».

Το ιερό Πηδάλιο αποτελείται από το λεγόμενο «Σώμα των Ιερών Κανόνων» (*Corpus Canonum*), που θέσπισε η Εκκλησία από τον Β΄ έως και τον Θ΄ αιώνα και αρχικώς συγκέντρωσε ο ιερός Φώτιος¹³⁴, ερμηνευμένους και σχολιασμένους¹³⁵ από τον Άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη και τον μοναχό Αγάπιο Λεονάρδο¹³⁶. Το μνημειώδες αυτό έργο εκδόθηκε στη Λειψία της Γερμανίας, το έτος 1800 με επιμέλεια των Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου και Θεοδωρήτου Εσφιγμενίτη¹³⁷ και ύστερα από την έγκριση του Οικουμενικού Πατριαρχείου¹³⁸. Συνολικά, το Πηδάλιο περιλαμβάνει 770 Κανόνες στο *Corpus Canonum* και 125 «μη κυρωμένους» στο Παράρτημα του¹³⁹. «*Πρόκειται για κανόνες*

¹³⁰ Επίκουρο; Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

¹³¹ Ακανθόπουλος, Πρόδρομος. *Κώδικας Ιερών Κανόνων*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2006, σ. 11

¹³² Σταυρίδης Βασίλειος, «Οικουμενικόν Πατριαρχείον», στη *Θ.Η.Ε.*, τόμ. 9, στ. 776.

¹³³ Κοτσώνης, Ιερώνυμος (Αρχιμ.), «Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον», στη *ΘΗΕ*, τόμ. 7, στ. 303.

¹³⁴ Παπαθωμάς, Γρηγόριος, *Κανονικά έμμορφα: (Δοκίμια κανονικής οικονομίας II)*, 1η εκδ. Κατερίνη: Επέκταση, 2015, σσ.545-555.

¹³⁵ *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεοὶ κανόνες ἐρμηνευόμενοι παρὰ Ἀγαπίου ἱερομονάχου, καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ*, έκδ. β΄, εν Αθήναις, Εκ της τυπογραφίας του εκδότη Κωνσταντίνου Γκαρπολά, 1841, σ. 7. Έγραψαν το έργο τους όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά στην απλή ελληνική «*δια τους απλοϊκούς και ασόφους*». Βλ. και Γιάγκου, Θεόδωρος, *Κανόνες και λατρεία*, Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2006, σ.187.

¹³⁶ Γιάγκου, Θεόδωρος, και Ταχιάς, Αντώνιος-Αιμίλιος, *Αλληλογραφία Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη και Δωροθέου Βουλησμά: το Πηδάλιον και οι «Περιπέτειές» του*, Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2020, σσ. 86, 88.

¹³⁷ Γιάγκου, Θεόδωρος. *Κανόνες και λατρεία*, Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2006, σ.165.

¹³⁸ Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΟΧΕ), τόμ. 15, Αθήνα: Στρατηγικές Εκδόσεις 2015, σ. 1, λήμμα: «Πηδάλιον», Η εκκλησιαστική έγκριση για την έκδοση του Πηδαλίου δόθηκε κατά πάσα πιθανότητα στα τέλη του 1793, επί Πατριαρχίας Νεοφύτου του Ζ΄ (1η Μαΐου 1789-1η Μαρτίου 1794).

¹³⁹ Παπαθωμάς, *Κανονικά έμμορφα*, σ.560. Βλ. και Γιάγκου *Κανόνες και λατρεία*, σσ.173-174. Πρόκειται για τη λεγόμενη ψευδεπίγραφη παράδοση, που αποτελείται από έργα, που φέρουν το όνομα κάποιου αγίου, αλλά δεν εκφράζουν το πνεύμα, το θεολογικό και γλωσσικό υπόβαθρο του «συγγραφέως» τους.

και διατάξεις, σύμφωνα με τους οποίους διοικήθηκε η Ορθόδοξη Εκκλησία κατά τη Βυζαντινή περίοδο», όπως λέγει χαρακτηριστικά ο καθηγητής Κανονικού Δικαίου της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. Θεόδωρος Γιάγκου¹⁴⁰.

Το περιεχόμενο του ιερού Πηδαλίου απαρτίζεται ουσιαστικά από δυο τμήματα, τους Ιερούς Κανόνες και τα ερμηνευτικά σχόλια του άγιου Νικοδήμου επ' αυτών. Δια τον κάθε Κανόνα προτάσσεται αρχικώς το κείμενό του ακολουθούμενο από την αντίστοιχη ερμηνεία¹⁴¹. Στο Πηδάλιο βρίσκουμε και εξηγήσεις-ερμηνεία των Ιερών Κανόνων και άλλων κανονολόγων, προγενέστερων του Νικοδήμου Αγιορείτου, όπως του Ματθαίου Βλάσταρη, του Ιωσήφ του Αιγυπτίου, του Ιωάννη Αντιοχείας και του Ιωάννη Σχολαστικού¹⁴².

Την έρευνά μας θα απασχολήσουν οι 770 Κανόνες, που χρονικά ανήκουν στην πρώτη χιλιετία και συγκροτούν το *Corpus Canonum* του Ιερού Πηδαλίου και ιδιαιτέρως αυτοί, που συσχετίζονται με ένα από τα βασικά στοιχεία της Ορθόδοξης Λατρείας και Ποιμαντικής, τον εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο, το λειτουργικό κήρυγμα¹⁴³.

Ο κηρυκτικός λόγος, κληρονομιά των ερμηνευτικών ομιλιών της Συναγωγής αποτέλεσε βασικό και αρχέγονο στοιχείο της χριστιανικής λατρείας, καθώς όπως μαρτυρείται και από το κείμενο των Πράξεων των Αποστόλων, οι μαθητές του Κυρίου θεωρούσαν τη διακονία του λόγου ως την κύρια οδό για να παρουσιάσουν τα ουσιαστικότερα στοιχεία της πίστεως της νεοφανούς θρησκείας¹⁴⁴. Κατά τον Άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη, οι Κανόνες δεν πρέπει να ερμηνεύονται αποκομμένοι από την ιστορία, την παράδοση και τη θεολογία της Εκκλησίας¹⁴⁵, αλλά και με ένα τρόπο θέασης τους διαφορετικό με αυτόν που επικρατούσε στην εποχή του αναφορικά τον καταρτισμό των κληρικών και πιστών ως προς την κανονική διδασκαλία και πράξη της Εκκλησίας¹⁴⁶. Ο ίδιος υποτιτλίζοντας τον ΝΗ' Κανόνα των Αγίων Αποστόλων, τονίζει την αναγκαιότητα της διδασκαλίας ως βασικού

¹⁴⁰ Γιάγκου, *Κανόνες και λατρεία*, σ.173.

¹⁴¹ Μενεβίσογλου, Παύλος (Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας), «Η κανονική συλλογή Πηδάλιον» στο: *Χαριστέιον Σεραφείμ Τίκα*, Θεσσαλονίκη 1984, σσ.161-162.

¹⁴² Παπαθωμάς, Γρηγόριος (Μητροπολίτης Περιστερίου), *Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και την Κανονική Οικονομία (Σχεδιάγραμμα Εισαγωγής-Προθεωρία Κανονικής Οικονομίας) [Κανονικό Έγχειρίδιο]*, Αθήνα 2015, σ. 130.

¹⁴³ Βλ. Φουντούλης, Ιωάννης, «Ο λόγος του Θεού εν τη Θεία Λατρεία», Από το *ανάπτυπο της επιστημονικής επιτηρίδος της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ*, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 14.

¹⁴⁴ Αποστολός, Φώτιος, «Λειτουργικές μαρτυρίες και λατρευτικά σύμβολα στο κείμενο των Πράξεων των Αποστόλων», Εισήγηση στο *Διεθνές Συνέδριο «Άγιου και Ενδόξου Αποστόλου & Ευαγγελιστού Λουκά Οδοί», Ιερά Μητρόπολις Καλαβρύτων & Αιγιαλείας και το Studium Historicorum Ecclesiasticorum (Καλάβρυτα: 2 έως και 4 Νοεμβρίου 2024)*, σ. 9.

¹⁴⁵ Γιάγκου, και Ταχιάος, *Αλληλογραφία Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη*, σ. 20.

¹⁴⁶ Γιάγκου, και Ταχιάος, *Αλληλογραφία Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη*, σ. 20.

στοιχείου της εκκλησιαστικής σύναξης και εξαίρει τη σημασία του κηρύγματος ως μέσου διδασκαλίας και πνευματικής οικοδομής των πιστών¹⁴⁷. Ο Άγιος Νικόδημος δεν περιορίζεται στους κανονικούς Κανόνες. Στα άλλα έργα του (π.χ. «Χρηστοθήθεια των Χριστιανών»¹⁴⁸, «Εορτοδρόμιον»¹⁴⁹) ο άγιος ενθαρρύνει το κήρυγμα να είναι απλό και κατανοητό για το λαό, να προάγει την ευσέβεια και την αγάπη προς τον Θεό και να ενισχύει την πνευματική ζωή των πιστών.

Περί του «πάντα εύσχημόνως καί κατά τάξιν γινέσθω»¹⁵⁰ στους ιερούς ναούς και τις συνεστιάσεις των χριστιανών, θα αναλύσουμε στους Κανόνες του Ιερού Πηδαλίου, που αναφέρονται στο «λειτουργικό κήρυγμα», τον εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο και τις κανονικές προϋποθέσεις εκφώνησής του.

Λειτουργικό κήρυγμα ονομάζεται κυρίως ο εκκλησιαστικός ρητορικός λόγος, που εκφωνείται κατά τη διάρκεια τελέσεως της Θείας Λειτουργίας, ως αναπόσπαστο μέρος αυτής καθ' όλη τη διάρκεια του λειτουργικού χρόνου. Πρότυπο εκκλησιαστικού ρήτορος και πρώτος διάκονος του Λόγου του Θεού είναι ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς, που εγκαινίασε το κηρυκτικό Του έργο όταν και «ἤρξατο κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁵¹. Το κηρυκτικό έργο του Κυρίου συνέχισαν οι απόστολοι, καθώς «ένετειλάτο αὐτοῖς»¹⁵², όπως «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτούς τηρεῖν πάντα ὅσα ένετειλάμην ὑμῖν, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»¹⁵³. Με την αποστολική διαδοχή

¹⁴⁷Αγάπιος Μοναχός και Νικόδημος ο Αγιορείτης, *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας Ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας: ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες*, Ανατύπωση. Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλος, 2003, σ.73. Χρέος ἀπαραίτητον εὐρίσκεται εἰς τὸν Ἐπίσκοπον νὰ διδάσκη καθ' ἐκάστην τὸν ὑποκείμενον αὐτὸν λαὸν τὰ εὐσεβῆ δόγματα.

¹⁴⁸Βιβλίον καλούμενον *Χρηστοθήθεια τῶν Χριστιανῶν* : περιέχουσα Λόγους ψυχωφελεστάτους δεκατρεῖς, ρυθμίζοντας ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ κακὰ ἦθη τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς δέ, καὶ τὰς κυριωτέρας Ἐντολὰς τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, Φιλοπονηθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχιστοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτου κατὰ πρῶτον εἰς Ἐνετιαν ἐκδοθεῖσα τῷ 1803 ἔτη παρὰ τοῦ Ἁγίου Ἰωαννίνων, Κυρίου Ἱεροθέου. Νῦν δὲ μετατυποθεῖσα σπουδῆ συντόνω τοῦ ἐλαχίστου Μακαρίου Ἱερομονάχου Ἀγιορείτου, Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου: Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γεωργίου Μελισταγού, 1838.

¹⁴⁹Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, *Ἐορτοδρόμιον, ἦτοι ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν*, Ἐν Βενετίᾳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Νικολάου Γλυκῆ 1836. Το Εορτοδρόμιο αποτελεί από αιώνων έργο σπουδαίο και συμβουλευτικό δια τους ιεροκήρυκες και ποιμένες αλλά και για όλους τους Χριστιανούς που θέλουν να διεισδύσουν, δια των Τροπαρίων, στο βαθύτερο νόημα των μεγάλων εορτῶν και της πίστεώς μας.

¹⁵⁰Α' Κορ. 14,40.

¹⁵¹Ματθ.4,17.

¹⁵²Ματθ.17,9.

¹⁵³Ματθ.28,19-20.

το διδακτικό έργο της Εκκλησίας ανατέθηκε στους Επισκόπους και επικεφαλής τοπικών Εκκλησιών και τους νόμιμους εκπροσώπους τους (ιεροκήρυκες, ιερείς κ.α).

Οι Κανόνες του Ιερού Πηδαλίου είναι θεσπισμένοι Κανονισμοί της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που προέρχονται από Οικουμενικές και Τοπικές Συνόδους, καθώς και από σημαντικούς Πατέρες της Εκκλησίας. Αυτοί οι Κανόνες, καθοριστικοί για την ορθή κατήχηση, την εκκλησιαστική τάξη και την πνευματική πρόοδο, «ρυθμίζουν» για αιώνες τη ζωή της Εκκλησίας σε διάφορους τομείς, όπως η πίστη, η λειτουργική ζωή, η ηθική, η διοίκηση και η πνευματική ζωή των πιστών.

Η Εκκλησία μας πάντα ερμήνευσε και θεολόγησε μέσα σε όρια και με τις προϋποθέσεις και τους όρους της ορθής και στέρεης βάσης της πίστεώς μας. Σαφώς, όπως αναφέρει και ο σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Περιστερίου Γρηγόριος Παπαθωμάς «*οι ιεροί Κανόνες δεν προήλθαν από παρθενογένεση, που σημαίνει ότι χαρακτηρίζονται από κάποια δεδομένη ιστορική εποχή και προέλευση, αλλά έχουν, ωστόσο, δεδομένα που προδίδουν πληρότητα στον οραματισμό του λόγου ύπαρξής τους*»¹⁵⁴ και στις ημέρες μας.

Μέσα από αυτές τις συνθήκες θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε από το Corpus Κανόνων του Πηδαλίου, αυτούς τους Κανόνες, που σχετίζονται με τον εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο και να οριοθετήσουμε τις συνθήκες, που γράφτηκαν και κατά πόσο έχουν ή μπορούν να έχουν την ίδια ισχύ στον σύγχρονο εκκλησιαστικό λόγο (κατά την αρχή της εκκλησιαστικής οικονομίας).

Από το σύνολο Κανόνων του Ιερού Πηδαλίου θα εξετάσουμε 11, που είναι Κανόνες των Αγίων Αποστόλων (4), Οικουμενικών (3) και Τοπικών Συνόδων (4). Παρατηρούμε από την έρευνά μας, ότι κανείς Κανόνας εκ των λεγόμενων Κανόνων των Πατέρων της Εκκλησίας δεν αναφέρεται στον κηρυγματικό λόγο και τις προϋποθέσεις εκφώνησής του.

1. Αποστολικοί Κανόνες (Constitutiones Apostolorum) (2ος-3ος αιώνας)

Οι Αποστολικοί Κανόνες αποτελούν κάποιους εκ των αρχαιότερων Κανόνων του Corpus Canonum της Εκκλησίας και συνιστούσαν για 4 αιώνες τον λεγόμενο Πρωτοκάνονα της Εκκλησίας¹⁵⁵. Οι Αποστολικοί Κανόνες, σύνολο 85 στον αριθμό, έχουν κανονικό κύρος, καθώς

¹⁵⁴Παπαθωμάς, Γρηγόριος (Μητροπολίτης Περιστερίου), *Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και την Κανονική Οικονομία (Σχεδίασμα Εισαγωγής-Προθεωρία Κανονικής Οικονομίας) [Κανονικό Έγχειρίδιο]*, Αθήνα 2015, σ. 241.

¹⁵⁵Παπαθωμάς, *Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο*, σ. 109.

επικυρώθηκαν από τον Β΄ Κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, που συνεκλήθη στην Κωνσταντινούπολη το έτος 691¹⁵⁶ για αυτό και συμπεριλαμβάνονται στο Ιερό Πηδάλιο. Τη μελέτη μας απασχολούν συνολικά 4 κανόνες, που κατά την παράδοση γράφτηκαν την αποστολική και μεταποστολική περίοδο.

ι. **Κανόνας ΛΓ΄ (33):** «Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν ἀνακρινέσθωσαν· καὶ εἰ μὲν ὧσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν· εἰ δὲ μήγε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοῦς μὴ προδέξῃσθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται»¹⁵⁷.

¹⁵⁶**Β΄ Κανὼν Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου:** Ἔδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειάν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος Διατάξεις, αἷς τισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα· τὴν τῶν τοιοῦτων Διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἰρετικῆς ψευδολογίας κηρύματα, καὶ τῇ γνήσιᾳ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὀλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες. Ἐπισφραγίζομεν δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἱεροὺς κανόνας, τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντας, τουτέστι τῶν τε ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων τριακοσίων δεκαοκτῶ ἁγίων Πατέρων, καὶ τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Γάγγραις· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας· ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας· προσέτι καὶ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα, τῶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι συνελθόντων πόλει, καὶ τῶν διακοσίων, τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίῳ μητροπόλει τὸ πρότερον συναγερμένων· καὶ τῶν ἐν Χαλκηδόνι, τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων· ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ· ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Καρθαγένῃ· προσέτι γε μὴν καὶ τῶν ἐν αὐθις ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως προέδρου, καὶ Θεοφίλου, τοῦ γενομένου Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου· ἀλλὰ μὴν καὶ Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας μεγαλοπόλεως, καὶ Πέτρου γενομένου Ἀλεξανδρείας, καὶ μάρτυρος, καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου Νεοκαισαρείας, τοῦ θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας τὸ πρότερον, Θεοφίλου ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Γενναδίου Πατριάρχου γενομένου τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως· ἔτι μὴν καὶ τὸν ὑπὸ Κυπριανοῦ, τοῦ γενομένου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἄφρων χώρας καὶ μάρτυρος, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου ἐκθέντα κανόνα, ὃς ἐν τοῖς τῶν προειρημένων προέδρων τόποις, καὶ μόνον, κατὰ τὸ παραδοθὲν αὐτοῖς ἔθος, ἐκράτησε· καὶ μηδενὶ ἐξείναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττει κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἐτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων. Εἰ δὲ τις ἄλῳ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα, ὡς αὐτὸς διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ, ἐν ᾧ περὶ πταίει θεραπευόμενος.

¹⁵⁷Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι (ὑπὸ) Ἀγαπίου ἱερομονάχου [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, Λειψία ¹1800, σ. 23.

Ο Κανόνας ΛΓ΄ (ή 33) αποτελεί μέρος των Αποστολικών Κανόνων και αναφέρεται στη διαδικασία αποδοχής ξένων επισκόπων, πρεσβυτέρων και διακόνων στην Τοπική Εκκλησία¹⁵⁸. Ο Κανόνας επιβάλλει αυστηρούς όρους για την αποδοχή ξένων κληρικών σε τοπικές εκκλησιαστικές κοινότητες, προκειμένου να αποτραπούν τυχόν πλάνες ή παραπλανήσεις. Υποτιτλίζοντας τον Κανόνα ο Άγιος Νικόδημος αναφέρει ότι απαιτούνται συστατικές επιστολές για να γίνονται αποδεκτοί ξένοι επίσκοποι, πρεσβύτεροι ή διάκονοι σε μια εκκλησιαστική περιφέρεια, επιστολές που βεβαιώνουν την αξιοπιστία και τη γνησιότητα των προσώπων αυτών¹⁵⁹. Ο Ζωναράς σχολιάζει, ότι ακόμη και αν κάποιος διαθέτει τις κατάλληλες επιστολές, πρέπει να υποβληθεί σε έλεγχο (ανάκριση), ώστε να διαπιστωθεί αν είναι όντως κατάλληλος και αν πληροί τα κριτήρια για να ενταχθεί στην νέα εκκλησιαστική περιφέρεια, που επιθυμεί¹⁶⁰. Το σημείο του Κανόνος, που μας ενδιαφέρει είναι η φράση *εἰ μὲν ὧσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας*, που σημαίνει σύμφωνα και με τον Άγιο Νικόδημο ότι εάν είναι ο επίσκοπος ή ο ιερωμένος κηρύττει την ευσεβεία, δηλαδή είναι πιστός στην ορθή πίστη και τηρεί και διδάσκει τις χριστιανικές αρχές και διδασκαλίες, τότε να γίνεται αποδεκτός στην νέα κοινότητα¹⁶¹. Ο Κανόνας προειδοποιεί για τον κίνδυνο του να παρασυρθούν οι πιστοί από μια λανθασμένη αποδοχή, με αποτέλεσμα να δεχτούν άτομα που δεν είναι αυθεντικά ή πιστά στην Ορθοδοξία. Επικουρικά, θα λέγαμε ότι ο Κανόνας ΛΓ΄ αποσκοπεί στην προστασία της Εκκλησίας από ψευδοδιδασκάλους και μη Ορθόδοξες επιρροές, και συνιστά μια πρακτική διαδικασία για να διασφαλιστεί η καθαρότητα της πίστης και της διοίκησης στην Εκκλησία.

ii. **Κανόνας ΛΘ΄ (39):** «Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείωσαν, αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθησόμενος»¹⁶².

Ο Κανόνας ΛΘ΄ (39) αφορά την εξουσία και τη θέση των πρεσβυτέρων (ιερέων) και των διακόνων σε σχέση με τον επίσκοπο. Οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι δεν πρέπει να εκτελούν κανένα εκκλησιαστικό έργο ή λειτουργία χωρίς την έγκριση ή τη γνώμη του επισκόπου¹⁶³. Αυτό σημαίνει

¹⁵⁸Ράλλης, Γεώργιος & Ποτλής, Μιχαήλ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων*, τόμ. Β΄, Ἀθήνησιν: Εκ της Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος 1852-1859, σσ.44-45.

¹⁵⁹Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 23.

¹⁶⁰ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 44.

¹⁶¹Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 23.

¹⁶²Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 28.

¹⁶³Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σσ.54-55.

ότι η εκτέλεση οποιασδήποτε θρησκευτικής ή διοικητικής πράξης στην Εκκλησία πρέπει να γίνεται υπό την καθοδήγηση και την εξουσιοδότηση του επισκόπου¹⁶⁴. Ο επίσκοπος θεωρείται το πρόσωπο, που έχει την τελική εξουσία και ευθύνη για τον λαό του Θεού¹⁶⁵. Αυτός φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη και, κατά συνέπεια, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι πρέπει να ενεργούν μόνο σύμφωνα με τη θέλησή του, ώστε να διασφαλιστεί η Ορθόδοξη πίστη και η σωστή λειτουργία της Εκκλησίας. Ο Κανόνας ΛΘ΄ σύμφωνα και με τον Αριστηνό επισημαίνει την ιεραρχία στην Εκκλησία και τη σημασία της υπακοής και της συνεργασίας των κληρικών με τον επίσκοπο, προκειμένου να διασφαλιστεί η ενότητα και η τάξη στην Εκκλησία, καθώς και η σωστή ποιμαντική φροντίδα για τις ψυχές των πιστών¹⁶⁶. Η ποινή που προβλέπει ο Κανόνας είναι ο αφορισμός όσων δεν συμμορφώνονται με τη θέληση του επισκόπου. Θα λέγαμε ότι ο ΛΘ΄ Κανόνας αναφέρεται εμμέσως στο κήρυγμα, καθώς και η διακονία του λόγου υπόκειται στις αρμοδιότητες και δίδεται μόνον με άδεια του οικείου επισκόπου κάθε εκκλησιαστικής περιφέρειας.

iii. **Κανόνας ΝΗ΄ (58):** *«Επίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ῥαθυμίας, καθαιρείσθω»*¹⁶⁷.

Αναφέρεται στην υποχρέωση των επισκόπων να κηρύττουν και να διδάσκουν τον λαό¹⁶⁸. Κατά τον Ζωναρά οι επίσκοποι φέρουν την πρώτη ευθύνη για τη διδασκαλία και τον Ορθόδοξο λόγο, τον οποίο κάθε ημέρα πρέπει να διδάσκουν ανελλιπώς και ιδιαιτέρως τις Κυριακές¹⁶⁹. Ο Αποστολικός Κανόνας 58 ορίζει ότι ο επίσκοπος πρέπει να διδάσκει και να μην παραμελεί το ποίμνιο του. Ο Κανόνας αναφέρει ότι αν ένας επίσκοπος ή πρεσβύτερος παραλείπει τη φροντίδα του κλήρου ή του λαού και δεν τους καθοδηγεί ή δεν τους παιδαγωγεί στην ευσέβεια (δηλαδή στη σωστή πίστη και πράξη), τότε πρέπει να αφοριστεί¹⁷⁰. Η «αμέλεια» στην ποιμαντική φροντίδα και των πρεσβυτέρων κατά τον Βαλσαμών θεωρείται σοβαρό παράπτωμα, διότι η πνευματική καθοδήγηση των πιστών είναι έργο των επισκόπων, αλλά και των πρεσβυτέρων, που διδάσκουν με την άδειά τους¹⁷¹. Εάν ο κληρικός συνεχίζει να είναι αμελής ή αδρανής (δηλαδή να επιμένει στην

¹⁶⁴ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ.54.

¹⁶⁵ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ.28.

¹⁶⁶ Αριστηνός; Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ.54.

¹⁶⁷ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 46.

¹⁶⁸ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σσ. 75-76.

¹⁶⁹ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 75.

¹⁷⁰ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 76.

¹⁷¹ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 76.

αμέλεια και ραθυμία), τότε η τιμωρία του πρέπει να είναι αυστηρότερη, να καθαιρεθεί (να εκπέσει του αξιώματός του). Ο Κανόνας επισημαίνει, όπως και ο Αριστηνός λέγει¹⁷², την κρίσιμη σημασία της ευθύνης των κληρικών για τη σωστή πνευματική καθοδήγηση του λαού. Θα λέγαμε ότι ο Αποστολικός Κανόνας NH' υπογραμμίζει τη σημασία της ενεργής και υπεύθυνης ποιμαντικής φροντίδας από μέρους των επισκόπων και πρεσβυτέρων. Η αμέλεια και η αδιαφορία για τη σωστή καθοδήγηση των πιστών θεωρείται τόσο σοβαρή, που απαιτεί ποινές, όπως ο αφορισμός ή η καθάρση. Τονίζεται, σαφώς, η ανάγκη για ζωντανή και συνεχιζόμενη πνευματική μέριμνα από τους εκκλησιαστικούς άρχοντες, με στόχο τη σωτηρία των ψυχών των πιστών.

iv. **Κανών Ξ' (60):** «*Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω*»¹⁷³.

Ο Κανόνας Ξ' (60) αναφέρεται σε όσους διαδίδουν ή δημοσιεύουν ψευδεπίγραφα ή αιρετικά βιβλία, που φέρουν την ψευδή ένδειξη ότι είναι ιερά ή θεόπνευστα, και τα παρουσιάζουν στην Εκκλησία ως κανονικά. Ο Κανόνας καταδικάζει με καθάρση την πράξη οποιουδήποτε προσώπου, που δημοσιεύει ή διδάσκει στις εκκλησιαστικές συνάξεις ψευδεπίγραφα και ασεβή προς την Ορθόδοξη πίστη βιβλία. Αυτά τα βιβλία, γνωστά και ως «απόκρυφα», κατά τον Ζωναρά¹⁷⁴ φέρουν ψευδώς ονόματα αγίων, συχνά περιέχουν αιρετικές διδασκαλίες ή αποκλίνουν από την παραδοσιακή πίστη και τις κανονικές διδαχές της Εκκλησίας. Ο Κανόνας προβλέπει την ποινή της καθάρσεως για το άτομο, που διαδίδει ή δημοσιεύει τέτοια ψευδεπίγραφα βιβλία¹⁷⁵, καθώς η πράξη του θεωρείται εξαιρετικά σοβαρή και επικίνδυνη για την πίστη της Εκκλησίας. Ο Βαλσαμών, όπως και ο Ζωναράς, μάλιστα, λένουν να ρίχνονται στην πυρά τα ψευδεπίγραφα βιβλία¹⁷⁶. Ο Κανόνας Ξ' (60) έχει ως στόχο την προστασία της αλήθειας και της Ορθόδοξης πίστεως της Εκκλησίας από παραποιημένες ή αιρετικές διδασκαλίες. Η διάδοση ψευδών βιβλίων που φέρουν την υπογραφή ή την «κατάταξη» ως ιερά είναι μια επικίνδυνη πράξη, που μπορεί να οδηγήσει τους πιστούς σε λάθος διδασκαλίες και απομάκρυνση από την αλήθεια της Εκκλησίας. Ο Κανόνας αυτός θέτει την επιτακτική ανάγκη αυστηρής ποινής για εκείνους που προσπαθούν να παραπλανήσουν το ποίμνιο, προστατεύοντας έτσι τη συνοχή και την καθαρότητα της πίστεως. Η καθάρση ως ποινή δείχνει τη σοβαρότητα με την οποία η Εκκλησία αντιμετωπίζει τέτοιες περιπτώσεις, καθώς η διάδοση

¹⁷² Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ. 76.

¹⁷³ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ. 48.

¹⁷⁴ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ. 76.

¹⁷⁵ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ. 77.

¹⁷⁶ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ. 78.

αιρέσεων ή ψευδών διδασκαλιών θεωρείται καταστροφική για την πνευματική υγεία της κοινότητας.

2. Κανόνες Οικουμενικών Συνοδών (4ος-9ος αί.)

Οι Οικουμενικές Σύνοδοι, ως επίσημος θεσμός της Εκκλησίας, συνήλθαν για να καταλύσουν τις μεγάλες θεολογικές και εκκλησιαστικές αμφισβητήσεις, να αποσαφηνίσουν τη διδασκαλία της Εκκλησίας και να καθορίσουν κανόνες και νόμους για τη λειτουργία της. Κανόνες, που σχετίζονται με την ορθή τέλεση του εκκλησιαστικού ρητορικού λόγου βρίσκουμε μόνον στην Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο.

Η «Πενθέκτη» ή «*Εν Τρούλλω*» Σύνοδος πραγματοποιήθηκε το 691-692¹⁷⁷ μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη, κατά τη βασιλεία του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β' του Ρινότμητου¹⁷⁸. Ονομάζεται «Πενθέκτη» γιατί θεωρήθηκε συμπληρωματική της Πέμπτης (553 μ.Χ.) και της Έκτης Οικουμενικής Συνόδου (680-681 μ.Χ.), καθώς αυτές δεν είχαν ασχοληθεί με τη διατύπωση Ιερών Κανόνων¹⁷⁹, αλλά μόνο με θεολογικά ζητήματα. Έλαβε αυτό το όνομα αρκετά αργότερα, πιθανόν από τον κανονολόγο Θεόδωρο Βαλσαμώνα, ο οποίος αναφέρει ότι, «οὐδὲ ἕκτη κυρίως κατονομάζεται, ἀλλὰ πενθέκτη· ἀναπλήρωσε γὰρ τὸ ὑστέρημα τῆς τε πέμπτης καὶ τῆς ἕκτης συνόδου»¹⁸⁰. Η Σύνοδος ονομάζεται, επίσης, «*Εν Τρούλλω*» γιατί έλαβε χώρα στον θολωτό χώρο (τρούλλος) του παλατιού στην Κωνσταντινούπολη, που έλαβε χώρα και η ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδος¹⁸¹. Η Πενθέκτη Σύνοδος εξέδωσε 102 Κανόνες¹⁸², που καλύπτουν ποικίλα θέματα εκκλησιαστικής τάξης, πειθαρχίας και

¹⁷⁷Φειδάς, Βλάσιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*. Τομ. Α', 2η εκδ. Αθήναι: Παπανικολάου, 1994, σ.761.

¹⁷⁸Στογιόγλου, Γεώργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*. Τομ. Α', Θεσσαλονίκη: [χ.ό], 1993, σ.216.

¹⁷⁹Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ.761. Η μη θέσπιση Κανόνων από τις 2 προηγούμενες χρονικά Οικουμενικές Συνόδους προκάλεσε προβλήματα κατανόησης και εφαρμογής παλαιότερων Κανόνων σε όλες τις μορφές της εκκλησιαστικής ζωής. Βλ. Mansi, Giovan Domenico και Labbe, Philippe. *Sacrorum Conciliorum Nova Et Amplissima Collectio*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1960, σ.921. «Επί τούτω φάσκοντες ιερούς κανόνας αναγράψαι, έπειδή οι άγιοι καί οικουμενικοί δύο σύνοδοι, ή μέν επί χρόνων Ιουστινιανού τοῦ Μεγάλου, ή δέ επί Κωνσταντίνου τοῦ πατρός Ιουστινιανού τοῦ δευτέρου, τό περί πίστεων πληρέστατα διατρανώσασαι μυστήριον ιερούς Κανόνας οὐδαμῶς ἐξέθεντο».

¹⁸⁰Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καί ιερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.300.

¹⁸¹Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ.761. Βλ. και Μενεβίσογλου, Παύλος (Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας), *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνες της ορθοδόξου Εκκλησίας*, Στοκχόλμη: Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, 1990, σ.280.

¹⁸²Φειδάς. *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ.761.

λατρείας. Συνολικά 3 Κανόνες της Συνόδου συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη μας και κατά σειρά είναι οι εξής:

A) Κανόνες της Πενθέκτης ή εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου (691 μ.Χ.)

1.Κανων ΙΘ' (19): «Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας, ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἀναλεγομένους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε, καὶ κρίματα, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινηθεὶς λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἐρμηνευέτωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες, καὶ διδάσκαλοι, διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκιμείτωσαν, ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες· ἵνα μὴ, ἔστιν ὅτε, πρὸς τοῦτο ἀπόρως ἔχοντες, ἀποπίπτειεν τοῦ προσήκοντος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας, οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἰρετῶν, καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταρρυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἀλίσκονται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθῆγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρητημένων τιμωριῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς ἐξεργάζονται»¹⁸³.

Ο 19ος Κανόνας της Πενθέκτης ή της εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου τονίζει τη σημασία της διδασκαλίας των Ιερών Κανόνων από τους επισκόπους και κληρικούς στους πιστούς¹⁸⁴. Κατά τον Άγιο Νικόδημο οι κληρικοί οφείλουν να διαβάζουν, να διδάσκουν και να ερμηνεύουν τους Ιερούς Κανόνες για την πνευματική ωφέλεια των πιστών. Ο Κανόνας ενθαρρύνει τους ιερείς και τους επισκόπους να διακηρύττουν τον λόγο του Θεού καθημερινά και ιδιαίτερα τις Κυριακές, που ο λαός του Θεού δεν εργάζεται και συναθροίζεται στις εκκλησίες, για να ακούσει το κήρυγμά τους με ακρίβεια και σαφήνεια¹⁸⁵. Όσοι κατά τον Ζωναρά δεν εκπαιδεύουν τους πιστούς στην ευσέβεια πρέπει να αφορίζονται και αν μετά τον αφορισμό εξακολουθούν να δείχνουν ραθυμία να καθαιρούνται¹⁸⁶. Ο Βαλαμών υπενθυμίζει ότι είναι προνόμιο, αλλά και χρέος των επισκόπων να διδάσκουν¹⁸⁷. Οι διδασκαλίες τους κατά τον Αριστηνό θα πρέπει να βασίζονται στην Αγία Γραφή και

¹⁸³Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 161.

¹⁸⁴Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σσ.346-349

¹⁸⁵Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 161.

¹⁸⁶Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.347.

¹⁸⁷Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.348.

να ερμηνεύονται σύμφωνα με τη διδασκαλία των θεοφόρων Πατέρων της Εκκλησίας¹⁸⁸. Ο Κανόνας υπενθυμίζει, θα λέγαμε, την βασική υποχρέωση των επισκόπων και των επιτετραμμένων τους, που είναι η διδασκαλία και διαποίμανση του πληρώματος της Εκκλησίας με σκοπό την πνευματική του ωφέλεια.

2. Κανών ΞΔ' (64): «Ὅτι οὐ χρή δημοσίᾳ λαϊκόν, λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῶ διδασκαλικόν ἐντεῦθεν περιποιούμενον, ἀλλ' εἴκειν τῇ παραδοθείσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου διατάξει, καὶ τὸ οὗς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λαβοῦσι λόγου διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεισθαι. Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποιήκεν ὁ Θεός, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν· ἢν ὁ Θεολόγος ἐρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι φάσκων· Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττοιμεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή· ὁ δέ, γλῶσσα· ὁ δέ, χεῖρ· ὁ δέ, ἄλλο τι· ὁ μὲν, διδασκέτω· ὁ δέ, μανθανέτω· καὶ μετὰ βραχέα· Καὶ ὁ μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ· καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἰλαρότητι· καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ, μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα, τὸ ἐτοιμότατον· μὴ πάντες Ἀπόστολοι· μὴ πάντες προφήται· μὴ πάντες διερμηνεύωμεν· καὶ μετὰ τινα· Τὶ σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὦν; τί γίνῃ κεφαλὴ, ποῦς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις; καὶ ἐτέρωθι· Ἡ σοφία διακελεύεται. Μὴ ἴσθι ταχύς ἐν λόγοις· μὴ συμπαραεκτείνου πένης ὦν πλουσίω, μηδὲ ζῆτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος. Εἰ δέ τις ἀλῶ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα ἀφοριζέσθω¹⁸⁹».

Ο Κανόνας ΞΔ' (64) αναφέρεται στη διδασκαλία και την εκφορά λόγου μέσα στην Εκκλησία, και δίνει σαφείς κατευθύνσεις για τον τρόπο με τον οποίο οι λαϊκοί και οι κληρικοί πρέπει να ασκούν τη δημόσια διδασκαλία και να εκφέρουν εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο. Ο Κανόνας ξεκινά με την επισήμανση, ότι οι λαϊκοί δεν πρέπει να διδάσκουν δημόσια ή να εκφέρουν λόγο για θέματα, που αφορούν την πίστη και την εκκλησιαστική διδασκαλία, εφόσον αυτό δεν τους έχει ανατεθεί από την επίσημη Εκκλησία. Ο Βαλσαμών υπενθυμίζει ότι το χάρισμα του λόγου έχει δοθεί από το Άγιο Πνεύμα μόνον στους αρχιερείς και στους επιτετραμμένους τους¹⁹⁰. Ο Άγιος Νικόδημος επισημαίνει ότι θα πρέπει οι λαϊκοί να διδάσκονται από αυτούς, που έχουν το χάρισμα του λόγου¹⁹¹. Οι άνθρωποι που δεν έχουν ιερατική ή διδασκαλική εξουσιοδότηση δεν πρέπει να προσπαθούν να αποκτούν ή να επιδιώκουν «διδασκαλικό αξίωμα», καθώς η Εκκλησία έχει θεσπισμένη τάξη και η διδασκαλία της πίστης ανήκει στους κληρικούς και στους εκλεγμένους διδασκάλους. Ο Ζωναράς

¹⁸⁸Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.349.

¹⁸⁹Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 190.

¹⁹⁰Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.455.

¹⁹¹Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 190.

τονίζει, ότι πρέπει να ακολουθείται η παραδοθείσα διαταγή του Κυρίου, και ότι κάθε μέλος του σώματος της Εκκλησίας πρέπει να ενεργεί σύμφωνα με τον ρόλο που έχει αναλάβει, δηλαδή, πρέπει να υπάρχει τάξη και αρμονία στην Εκκλησία, όπου ο καθένας αναλαμβάνει το καθήκον του (όπως το αυτί, η γλώσσα, το χέρι, κλπ., με βάση τη διδασκαλία του αποστόλου Παύλου στην Α΄ προς Κορινθίους Επιστολή¹⁹²)¹⁹³. Η Εκκλησία είναι σώμα¹⁹⁴ με ποικιλία μελών και χαρισμάτων. Ο Κανόνας παραπέμπει σε διδασκαλία του Γρηγορίου Θεολόγου, σύμφωνα με την οποία ο καθένας έχει τον ρόλο του στην Εκκλησία, οι δάσκαλοι διδάσκουν, οι μαθητές μαθαίνουν, οι άνθρωποι προσφέρουν και υπηρετούν με ευγνωμοσύνη. Όπως γράφει ο Παύλος και επισημαίνει ο Αριστηνός δεν είναι όλοι Απόστολοι, προφήτες ή διδάσκαλοι, και όλοι πρέπει να διατηρούν τον ρόλο τους εντός των εκκλησιαστικών ορίων¹⁹⁵. Αν κάποιος, είτε κληρικός είτε λαϊκός, παραβιάσει την εκκλησιαστική τάξη και προσπαθήσει να αναλάβει το αξίωμα του διδάσκοντος χωρίς εξουσιοδότηση, ο Κανόνας επιβάλλει την ποινή του αφορισμού για 40 ημέρες. Ο Κανόνας ΞΔ΄ (64) συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι έχει ως στόχο τη διατήρηση της εκκλησιαστικής τάξης και τη προστασία από τη διάδοση λανθασμένων διδασκαλιών. Ενθαρρύνει την ταπεινότητα και τον σεβασμό στην ιεραρχία της Εκκλησίας, τονίζοντας ότι η διδασκαλία πρέπει να ανατίθεται στους αρμόδιους, κληρικούς ή διδασκάλους. Παράλληλα, προειδοποιεί για τη σοβαρότητα της αυθαιρεσίας και για τις ποινές που ακολουθούν όταν κάποιος προσπαθεί να καταλάβει αξιώματα που δεν του ανήκουν.

3. Κανών Ο΄ (70): *«Μή ἐξέστω ταῖς γυναίξιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς Θείας λειτουργίας λαλεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φωνὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου, σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ’ ὑποτάσσεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τούτου ἰδίου ἀνδρα ἐπερωτάτωσαν»*¹⁹⁶.

Ο Κανόνας βασίζεται στην Παύλεια παράδοση, συγκεκριμένα στα λόγια του αποστόλου Παύλου στην Α΄ Κορινθίους (14:34-35) και την Α΄ Τιμόθεο (2:11-12), όπου ζητείται από τις γυναίκες να σιωπούν στη συνάθροιση και να υποτάσσονται. Αναφορικά με τη θέση της γυναίκας στις σύναξεις της Εκκλησίας ο απόστολος Παύλος¹⁹⁷ γράφει: *«Ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων, αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ’*

¹⁹² Α΄ Κορ. 12: 14-27.

¹⁹³ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 190.

¹⁹⁴ Α΄ Κορ. 12: 20: *νῦν δέ πολλά μὲν μέλη, ἐν δέ σῶμα.*

¹⁹⁵ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 457.

¹⁹⁶ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 193.

¹⁹⁷ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σσ.467-469.

υποτάσσεσθαι, καθώς και ὁ νόμος λέγει. εἰ δὲ μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν»¹⁹⁸. Ο ὅρος «λαλεῖν» αναφέρεται ὄχι μόνο στη συνομιλία, ἀλλὰ και στη διδασκαλία ἢ την εκφώνηση λόγων. Στην προκειμένη περίπτωση, φαίνεται να εστιάζει στη δημόσια εκφορά λόγου μέσα στο λειτουργικό πλαίσιο. Η λέξη «σιγάτωσαν» υποδηλώνει μια στάση ησυχίας και αυτοσυγκράτησης, ἐνῶ η ἔννοια της «ὑποταγῆς» σχετίζεται με την τάξη που υπαγορεύει η παράδοση και ο μωσαϊκὸς νόμος. Ο ἅγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ερμηνεύοντας τον 70ο Κανὸνα λέγει ὅτι οι γυναῖκες πρέπει να σιωποῦν κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας και κατά τις εκκλησιαστικές συνάξεις, να μη λέγουν τίποτε, οὔτε να ψάλλουν, οὔτε να διδάσκουν¹⁹⁹ κατά τις προτροπές του αποστόλου Παύλου. Ο Βαλσαμὸν φέροντας ως παράδειγμα τις Νεαρές του αυτοκράτορος Ιουστινιανού αποτρέπει τις γυναῖκες ἀπὸ το «λαλεῖν» στις κυριακάτικες συνάξεις και τις προτρέπει για τις ὅποιες ἀπορίες τους να απευθύνονται στους συζύγους τους κατ' ἰδίαν²⁰⁰. Ο Κανὸνας 70ος της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου πρέπει να κατανοηθεῖ ως ἀπόπειρα διατήρησης της λειτουργικῆς τάξης με βάση τις πολιτισμικές και θεολογικές συνθήκες της εποχῆς και την υποβαθμισμένη θέση της γυναῖκας στην ρωμαϊκή και βυζαντινὴ κοινωνία.

3. Κανόνες Τοπικῶν Συνόδων και Πατέρων της Εκκλησίας

Τοπικές Σύνοδοι (3ος-9ος αἰ. μ. Χ.)

Οι Τοπικές Σύνοδοι εἶναι περιφερειακές συνάξεις επισκόπων, που εξετάζουν ζητήματα τοπικῆς εκκλησιαστικῆς σημασίας. Οι Κανόνες αὐτῶν των Συνόδων περιλαμβάνουν διάφορες κανονικές διατάξεις για την ἐνότητα της πίστεως, την ὀρθή λειτουργία και τη σωστή διοίκηση της Εκκλησίας. Την μελέτη μας θα ἀπασχολήσουν 4 συνολικά Κανόνες, 4 Τοπικῶν Συνόδων, της ΑΒ΄ Κωνσταντινουπόλεως, της Γάγγρας, της Λαοδικείας και της Καρθαγένης.

Α) Η «Πρωτοδευτέρα» Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως

Η Πρωτοδευτέρα Σύνοδος ἔλαβε χώρα το ἔτος 861 μ.Χ.²⁰¹ στην Κωνσταντινούπολη και ονομάστηκε τοιουτοτρόπως, διότι θεωρήθηκε συνέχεια και επιβεβαίωση δύο προηγούμενων

¹⁹⁸ Α΄ Κορ. 14, 34-35.

¹⁹⁹ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 193.

²⁰⁰ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ. 468.

²⁰¹ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 136.

Οικουμενικών Συνόδων, της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου (325 μ.Χ.) και της Δεύτερης Οικουμενικής Συνόδου (381 μ.Χ.). Κατά την ΑΒ΄ Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης επιβεβαιώθηκαν οι Κανόνες των Οικουμενικών Συνόδων, ιδιαίτερα της Πρώτης και της Δεύτερης και ρυθμίστηκαν θέματα δικαιοδοσίας μεταξύ των Πατριαρχείων.

Κανών ΙΕ΄ τῆς ΑΒ΄ Συνόδου. Περί σχίσματος μητροπολιτῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων Πατριαρχῶν: «Τὰ ὀρισθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐπὶ πατριαρχῶν ἀρμόζει. Ὡστε, εἴ τις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος ἢ μητροπολίτης τολμήσειεν ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὠρισμένον καὶ τεταγμένον, ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, ἀλλὰ πρὸ ἐμφανείας συνοδικῆς καὶ τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως σχίσμα ποιήσει, τοῦτον ὠρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθῆι τοῦτο παρανομήσας. Καὶ ταῦτα μὲν ὠρισταὶ καὶ ἐσφράγισται περὶ τῶν προφάσει τινῶν ἐγκλημάτων τῶν οἰκείων ἀφισταμένων προέδρων καὶ σχίσμα ποιούντων καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας διασπώντων.

Οἱ γὰρ δι' αἵρεσιν τινα, παρὰ τῶν ἁγίων Συνόδων ἢ Πατέρων κατεγνωσμένην, τῆς πρὸς τὸν πρόεδρον κοινωνίας ἑαυτοὺς διαστέλλοντες, ἐκείνου τὴν αἴρεσιν δηλονότι δημοσίᾳ κηρύττοντος καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκοντος, οἱ τοιοῦτοι οὐ μόνον τῇ κανονικῇ ἐπιτιμήσει οὐχ ὑποκείσονται, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἑαυτοὺς τῆς πρὸς τὸν καλούμενον ἐπίσκοπον κοινωνίας ἀποτειχίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς πρεπούσης τιμῆς τοῖς ὀρθόδοξοις ἀξιωθῆσονται. Οἱ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, καὶ οὐ σχίσματι τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ρύσασθαι»²⁰².

Από τον ΙΕ΄ Κανόνα μας ενδιαφέρει το δεύτερο μέρος του, που αναφέρεται σε όσους αρνούνται να διδάξουν αιρετικές δοξασίες, παρά την εντολή του επισκόπου τους. Όπως λέγει ο Ζωναράς όσοι ιερείς, εξαιτίας κάποιας αίρεσης του επισκόπου, που έχει καταδικαστεί από τις ἁγίες Συνόδους ἢ τους Πατέρες, διαχωρίζουν τον εαυτό τους από την κοινωνία με τον ἐπίσκοπο, και δημοσίως αποκηρύττουν την αίρεση και δεν την διδάσκουν μέσα στην Εκκλησία, αυτοί οι ἄνθρωποι ὄχι μόνο δεν υπόκεινται σε κανονικές ποινές, επειδή απομακρύνονται από την κοινωνία με τον λεγόμενο ἐπίσκοπο, ἀλλὰ αξιώνονται και της τιμῆς, που ἀρμόζει στους Ορθόδοξους²⁰³. Διότι αυτοί, κατὰ τον Βαλσαμών, καταδίκασαν ὄχι ἐπισκόπους, ἀλλὰ ψευδεπισκόπους και ψευδοδιδασκάλους, και δεν διέσπασαν την ενότητα της Εκκλησίας με σχίσμα, ἀλλὰ προσπάθησαν να σώσουν

²⁰² Πηδάλιον, Λειψία 1800, σσ. 245-246.

²⁰³ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, 1853, σ.693.

την Εκκλησία από τα σχίσματα και τις διαιρέσεις²⁰⁴. Ο Αριστηνός σχολιάζοντας τον Κανόνα λέγει ότι αυτοί, που διακόπτουν την επικοινωνία με τον αιρετικό (και καταδικασμένο από Σύνοδο) επισκοπό τους και δεν κηρύττουν την αίρεση αξίζουν τιμή ως Ορθόδοξοι²⁰⁵.

B) Τοπικής Συνόδου Γάγγρας (340 μ.Χ.)

Η Σύνοδος της Γάγγρας, η οποία συνεκλήθη το έτος 340²⁰⁶ στην επαρχία της Παφλαγονίας στην Μικρά Ασία είχε ως σκοπό να αντιμετωπίσει τις ακρότητες και τις αιρέσεις που είχαν προκύψει, κυρίως από την διδασκαλία και την πρακτική του Ευσταθίου Σεβαστείας και των οπαδών του.

2. Κανών Ε' (5): «*Εἴ τις διδάσκει, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω*²⁰⁷».

Ο 5ος Κανόνας της Συνόδου της Γάγγρας αναφέρεται στην στάση των Χριστιανών απέναντι σε εκείνους, που καταφρονούν την ευλογία και την θεία συμμετοχή των μυστηρίων, που τελούνται από τους κανονικούς ιερείς της Εκκλησίας²⁰⁸. Ο 5ος Κανόνας καταδικάζει τις παραπλανητικές διδασκαλίες του Ευσταθίου και όσων υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να παραβρίσκεται κανείς στις λειτουργίες ή τις ευλογίες που δίδονται από τους κανονικούς ιερείς, αλλά να αποφεύγονται ως μη ευάρεστες στον Θεό. Ο Κανόνας διατάζει να αναθεματίζεται όποιος πράττει ή διδάσκει κάτι τέτοιο²⁰⁹. Ο Κανόνας καταδικάζει τη διδασκαλία, που παρουσιάζει τον ναό, ή τις συναθροίσεις ως «εὐκαταφρόνητες», δηλαδή ασήμαντες ή ανάξιες σεβασμού. Αυτό αντίκειται στην Παύλεια θεολογία, όπως λέγει και ο Άγιος Νικόδημος, σύμφωνα με την οποία οι πιστοί είναι «σῶμα Χριστοῦ²¹⁰» και μπορούν να προσεύχονται οπουδήποτε²¹¹, με την ευχαριστιακή σύναξη να αποτελεί, όμως, πάντοτε κεντρικό στοιχείο της χριστιανικής ζωής²¹². Πρόκειται για μια ευθεία καταδίκη της αίρεσης του Ευσταθίου Σεβαστείας, που είχε υιοθετήσει ακραίες ασκητικές πρακτικές και

²⁰⁴ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.694.

²⁰⁵ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', 1853, σ.696.

²⁰⁶ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 271.

²⁰⁷ Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 274.

²⁰⁸ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.104.

²⁰⁹ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.104.

²¹⁰ Α' Κορ. 12:27.

²¹¹ Α. Τιμ. 2:8: *Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ.*

²¹² Πηδάλιον, Λειψία ¹1800, σ. 274.

απόρριπτε τα κανονικά μυστήρια και τους ιερείς. Ουσιαστικά πρόκειται για καταδίκη κάθε αιρετικής διδασκαλίας και αυτών, που τη διαδίδουν.

Γ) Κανόνες τής Τοπικής Συνόδου της Λαοδικείας

Συνεκλήθη στην πόλη Λαοδικεία τής Φρυγίας περί το 364²¹³ και εξέδωσε 60 συνολικά κανόνες. Η Τοπική Σύνοδος της Λαοδικείας εξέδωσε συνολικά 60 Κανόνες, που ρύθμιζαν διάφορες πτυχές της εκκλησιαστικής ζωής. Η Σύνοδος είχε ως κύριο σκοπό την αντιμετώπιση αιρέσεων, ιδιαιτέρως του Αρειανισμού και του Νεοαρειανισμού, οι οποίοι προκαλούσαν διαιρέσεις στην Εκκλησία. Επιπλέον, ρύθμιζε θέματα λατρείας, ηθικής, πειθαρχίας του κλήρου και σχέσεων με τους λαϊκούς. Η Σύνοδος είναι γνωστή, επειδή περιόρισε την χρήση ορισμένων βιβλίων, που θεωρούνταν μη κανονικά (εκτός του Κανόνα της Αγίας Γραφής).

3. Κανών Μ' (40): «Ὅτι οὐ δεῖ ἐπισκόπους καλουμένους εἰς σύνοδον καταφρονεῖν, ἀλλ' ἀπιέναι, καὶ διδάσκειν, ἢ διδάσκεσθαι, εἰς κατόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν. Εἰ δὲ καταφρονήσειεν ὁ τοιοῦτος, ἑαυτὸν αἰτιάσεται, παρεκτὸς εἰ μὴ δι' ἄνωμαλίαν ἀπολιμπάνοιτο»²¹⁴.

Ο Κανόνας αντανακλά την ανάγκη για ενεργό συμμετοχή των επισκόπων στις Συνόδους, που αποτελούσαν το βασικό μέσο λήψης αποφάσεων για δογματικά, κανονικά και διοικητικά ζητήματα. Κατά τον Ζωναρά στις Συνόδους οι επίσκοποι διδάσκουν και διδάσκονται²¹⁵, οι αιρετικοί και οι άπιστοι οδηγούνται στην ορθή πίστη δια της διδαχής²¹⁶. Δεν πρέπει, λοιπόν, οι επίσκοποι που καλούνται να συμμετάσχουν σε Σύνοδο να αδιαφορούν, αλλά να πηγαίνουν και είτε να διδάσκουν είτε να διδάσκονται, προς όφελος της Εκκλησίας και των υπόλοιπων²¹⁷. Ο Βαλσαμών αναφέρεται στην καταφρόνηση της συμμετοχής από έναν επίσκοπο, που επιφέρει ευθύνη, «ἑαυτὸν αἰτιάσεται»²¹⁸. Ο επίσκοπος που δεν συμμετέχει χωρίς σοβαρό λόγο (π.χ. «ἄνωμαλίαν», δηλαδή ανωμαλία ή σοβαρό εμπόδιο) φέρει προσωπική ευθύνη για οποιαδήποτε ζημία ή έλλειψη στην Εκκλησία λόγω της απουσίας του. Η απουσία των επισκόπων θα είναι η αιτία της μη διδασκαλίας τους. Κατά τον Άγιο Νικόδημο η διδασκαλία αφορά την συμβολή τους με γνώση και εμπειρία, ενώ η διδασκαλία που δέχονται αναφέρεται στην καθοδήγηση που λαμβάνουν από άλλους επισκόπους²¹⁹. Ο

²¹³ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ.288.

²¹⁴ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ.298.

²¹⁵ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.208.

²¹⁶ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.208.

²¹⁷ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.207.

²¹⁸ Ράλλης, & Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ', 1853, σ.208.

²¹⁹ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ.298

Κανόνας Μ' της Συνόδου της Λαοδικείας υπογραμμίζει την σημασία της συνοδικής συμμετοχής των επισκόπων ως πράξη ευθύνης και συμβολής στην οικοδομή της Εκκλησίας, αλλά και την εμπειρία της διδασκαλίας, που απορρέει από την συμμετοχή στις Συνόδους (είτε ως διδάσκων κάποιος επίσκοπος είτε ως διδασκόμενος). Ο Άγιος Νικόδημος συνδέει τον 40ο Κανόνα της Συνόδου της Λαοδικείας με τον ΛΖ' Αποστολικό Κανόνα²²⁰, που ορίζει «*Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλως τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἅπαξ μὲν, τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς· δεύτερον δέ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.*»

Δ) Κανόνες Καρθαγένης (419 μ.Χ.)

Η Σύνοδος της Καρθαγένης συνεκλήθη το έτος 418 ή 419²²¹ για να αντιμετωπίσει προβλήματα, που προέκυψαν στην Εκκλησία της Βόρειας Αφρικής, όπως αιρέσεις, παραβάσεις εκκλησιαστικής τάξης και η αίρεση του Πελαγιανισμού²²². Σκοπός της, κυρίως, ήταν να ρυθμίσει διάφορα ζητήματα εκκλησιαστικής πειθαρχίας και εξέδωσε Κανόνες (133 κανόνες) για την οργάνωση της Εκκλησίας. Επίσης, αντιμετώπισε ζητήματα όπως η εξουσία των επισκόπων, η λειτουργία των Τοπικών Συνόδων και οι σχέσεις μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας.

4. Κανόνας ΚΔ (24): (σ. 473) «*Ὁμοίως ἤρρεσεν, ἵνα ἐκτὸς τῶν κανονικῶν Γραφῶν, μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκηται ἐπ' ὄνοματι θείων Γραφῶν. Εἰσὶ δὲ αἱ κανονικαὶ Γραφαὶ αὗται· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Κριταί, Ρούθ, τῶν Βασιλειῶν βίβλοι τέσσαρες, τῶν Παραλειπομένων βίβλοι δύο, Ἰώβ, Ψαλτήριον, Σολομῶντος βίβλοι πέντε, τῶν Προφητῶν βίβλοι δώδεκα, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, Τωβίας, Ἰουδήθ, Ἐσθήρ, Ἔσδρα βίβλοι δύο. Τῆς Νέας Διαθήκης· Εὐαγγέλια τέσσαρα, Πράξεων τῶν Ἀποστόλων βίβλος μία, ἐπιστολαὶ Παύλου δεκατέσσαρες, Πέτρου Ἀποστόλου δύο, Ἰωάννου Ἀποστόλου τρεῖς, Ἰακώβου Ἀποστόλου μία, Ἰούδα Ἀποστόλου μία, Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου βίβλος μία. Τοῦτο δὲ τῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἡμῶν Βονιφατίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν αὐτῶν μερῶν ἐπισκόποις πρὸς βεβαίωσιν τοῦ προκειμένου κανόνος γνωρισθῆ, ἐπειδὴ παρὰ τῶν Πατέρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτα ἀναγνωστῆα παρελάβομεν*»²²³.

²²⁰ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ.298.

²²¹ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ.316.

²²² Φειδάς. *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 556.

²²³ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σ. 323.

Ο ΚΔ΄ Κανόνας ορίζει ότι μόνο τα κανονικά βιβλία της Αγίας Γραφής πρέπει να διαβάζονται στις εκκλησίες (στις λατρευτικές συνάξεις), δηλαδή εκείνα που έχουν αναγνωριστεί από την Εκκλησία ως θεόπνευστα και κατάλληλα για διδασκαλία²²⁴. Μάλιστα, κατά τον Αριστηνό, ο κληρικός που θα τολμήσει να αναγνώσει και να διδάξει από άλλα, πλην των κανονικών, ψευδεπίγραφα και ασεβή βιβλία, καθαιρείται²²⁵. Ο Κανόνας προστατεύει τους πιστούς από την σύγχυση, ή την πλάνη, που θα μπορούσε να προκύψει από την ανάγνωση μη θεόπνευστων ή αμφιλεγόμενων κειμένων κατά την διάρκεια της λατρείας. Αναγνωρίζει και οριοθετεί τον Κανόνα της Αγίας Γραφής, καθιερώνοντας ποια βιβλία θεωρούνται επίσημα μέρη της Βίβλου²²⁶. Τονίζεται η σημασία της τήρησης της εκκλησιαστικής τάξης και παράδοσης, η οποία έχει θεσπιστεί από τις Οικουμενικές και Τοπικές Συνόδους. Ο Κανόνας εξασφαλίζει, ότι όλα τα μέλη της Εκκλησίας συμμετέχουν στην ίδια πίστη και διδασκαλία, χωρίς αποκλίσεις, που θα μπορούσαν να προκύψουν από την χρήση μη εγκεκριμένων κειμένων. Ο ΚΔ΄ Κανόνας έχει άμεση σχέση με την κανονικότητα των κειμένων της Αγίας Γραφής, γνωστών ως «Κανόνας των Γραφών». Τα αναγνωρισμένα βιβλία περιλαμβάνουν τα 46 της Παλαιάς Διαθήκης και τα 27 της Καινής Διαθήκης. Για το θέμα των κανονικών βιβλίων, που πρέπει να αναγιγνώσκονται και διδάσκονται στην εκκλησία μιλούν επίσης ο 60ος και ο 85ος Κανόνας των Αγίων Αποστόλων, οι 59ος και 85ος της εν Λαοδικεία Τοπικής Συνόδου, τα Έμμετρα του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου και τα Κανονικά του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Αμφιλοχίου²²⁷.

Ο κανόνας παραμένει σημαντικός, υπογραμμίζοντας την ανάγκη να ακολουθούνται τα εγκεκριμένα βιβλικά κείμενα για την λατρεία και την διδασκαλία. Στις σύγχρονες Ορθόδοξες λειτουργικές πρακτικές, η ανάγνωση της Αγίας Γραφής είναι κεντρική και περιορίζεται σε αυτά τα θεόπνευστα βιβλία, ενισχύοντας την ενότητα της πίστης και την πνευματική καθοδήγηση της Εκκλησίας. Ο Κανόνας, λοιπόν, προτρέπει στην κατήχηση των πιστών με βάση τις Γραφές. Το κήρυγμα

²²⁴Ράλλης, Γεώργιος & Ποτλής, Μιχαήλ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἀγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τῆν ἐκκλησιαστικῆν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφορῶν ἀναγνωσμάτων*, τόμ. Γ΄, Ἀθήνησιν: Εκ της Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος 1852-1859, σ.369.

²²⁵Ράλλης, Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ΄, 1853, σ.369.

²²⁶Ράλλης, Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ΄, 1853, σ.369 και Joannou Pericles-Pierre. Fonti, Fascicolo IX, Discipline Générale Antiquie t. I, 2 (Les canons des Synodes Particuliers) Tipografia Italo-Orientale "S.Nilo"- Grottaferata (Roma) 1962, σ. 240. «ἐπειδὴ παρὰ τῶν Πατέρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῦτα ἀναγνωστέα παρελάβομεν».

²²⁷Ράλλης, Ποτλής, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Γ΄, 1853, σ.369.

και η διδασκαλία πρέπει να ακολουθούν την Αγία Γραφή και την πατερική παράδοση, αποφεύγοντας προσωπικές απόψεις που δεν ευθυγραμμίζονται με την πίστη.

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη ανέδειξε την θεμελιώδη σημασία των Ιερών Κανόνων του Αθωνικού Πηδαλίου για την διαχρονική λειτουργία της πνευματικής και λειτουργικής ζωής της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Μέσα από την ανάλυση των επιλεγμένων Κανόνων Αποστολικών, Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων του Ιερού Πηδαλίου, εξετάστηκε η σύνδεσή τους με τον εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο, την λειτουργική πράξη και την διατήρηση της Ορθόδοξης παράδοσης. Παρατηρούμε, ότι δεικνύεται αρχικώς, η σημασία της διδασκαλίας και του κηρύγματος για την αποδοχή ενός εκκλησιαστικού προσώπου σε μια άλλη εκκλησιαστική περιφέρεια, καθώς τα λεγόμενά του στις εκκλησιαστικές συνάξεις είναι και αυτά, που θα κρίνουν την ορθή πίστη του. Επιπλέον, προνόμιο και χρέος του επισκόπου (και των εξουσιοδοτημένων από τον επίσκοπο ατόμων) είναι το καθημερινό κήρυγμα με έμφαση να δίνεται στο κήρυγμα των συνάξεων της Κυριακής. Τονίζεται στο σημείο αυτό και η άσκηση της Επισκοπικής εξουσίας, που πηγάζει σαφώς από την ίδια την Εκκλησία, καθώς ο επίσκοπος είναι ο κύριος υπεύθυνος για την διδασκαλία του ποιμνίου του²²⁸. Κατά το Ιερό Πηδάλιο όσοι ασκούν τον εκκλησιαστικό ρητορικό λόγο πρέπει να χρησιμοποιούν μόνον τα κανονικά βιβλία της Βίβλου και όχι απόκρυφα ή ψευδεπίγραφα έργα. Η διδασκαλία αιρετικών δοξασιών απαγορεύεται και τιμωρείται αυστηρά. Οι λαϊκοί έχουν δικαίωμα να διδάσκουν και να κηρύττουν υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Οι γυναίκες σύμφωνα και με την Παύλεια εντολή αποκλείονται από την διδασκαλία και το λειτουργικό κήρυγμα.

Μέσα από την μελέτη μας υπογραμμίστηκε η διαχρονική ισχύ των Κανόνων αλλά και η ανάγκη ερμηνείας τους με βάση την «οικονομία», ώστε να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εκκλησιαστικές ανάγκες. Η «οικονομία» προσδιορίζεται άλλωστε και από τον σκοπό της κανονοθέτησης αυτής, που είναι η σωτηρία του ανθρώπου μέσω του σώματος της Εκκλησίας, καθώς *δύο είδη κυβερνήσεως και διορθώσεως φυλάττονται εις τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Τό ἕν εἶδος ὀνομάζεται Ἀκρίβεια, τό δέ ἄλλο ὀνομάζεται Οἰκονομία καί Συγκατάβασις, μέ τά ὁποῖα κυβερνοῦσι τήν σωτηρίαν*

²²⁸Τιτ. 1:7-9: *δεῖ γάρ τόν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλά φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὄσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τήν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾗ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν».*

των ψυχῶν οἱ τοῦ πνεύματος οἰκονόμοι, πότε μὲν μέ τό ἕνα, πότε δέ μέ τό ἄλλο²²⁹. Οι Ιεροί Κανόνες δεν αποτελούν απλώς αυστηρά νομικά κείμενα, αλλά ζωντανά εργαλεία πνευματικής καθοδήγησης, τα οποία προσφέρουν σταθερότητα, ενότητα και καθοδήγηση στην Εκκλησία. Η εφαρμογή της αρχής της «οικονομίας», όπως λέγει και ο καθηγητής Κανονικού Δικαίου Παναγιώτης Μπούμης, «δεν γίνεται με σκοπό την αθέτηση ή την ανατροπή αυτών που έχουν αποφασιστεί και θεσπιστεί από την επίσημη Εκκλησία, αλλά η εφαρμογή της εν Χριστῷ ελευθερίας, με την οποία η Εκκλησία διαχειρίζεται τη θεία χάρη, για να διευθετεί τα του οίκου της προς ψυχική ωφέλεια του ανθρώπου που βρίσκεται εντός και εκτός αυτής»²³⁰.

Η απαγόρευση π.χ. σε λαϊκούς (άνευ αδείας) και γυναίκες να διδάσκουν στους ιερούς ναούς κατά τις εκκλησιαστικές συνάξεις ανήκει στην μακραίωνη παράδοση της Εκκλησίας μας. Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός λέγει, *αἱ γυναῖκαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν*²³¹. Ο ιερός Χρυσόστομος στο έργο «Ερμηνεία στήν πρὸς Τίτον ἐπιστολή»²³² επαναλαμβάνει τα λόγια του αποστόλου Παύλου και αποκλείει τις γυναίκες από το κήρυγμα. Δεν πρέπει να λησμονούμε, όμως, ότι στην δισχλιετή ζωή της Εκκλησίας, αγίες γυναίκες, όπως η Φοίβη, η Μακρίνα, η Αικατερίνη η σοφή, η Πρίσκιλλα, η Φιλοθέη η Αθηναία κ.α. προσέφεραν, τόσο στο φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας, όσο και στο ιεραποστολικό. Θα λέγαμε ότι η διάκριση έχει να κάνει με το κήρυγμα εντός του ναού και εκτός του ναού. Το ίδιο ισχύει και την διδασκαλία, όταν αυτή γίνεται από λαϊκούς άνδρες. Εδώ πρέπει να έχουμε στο νου μας την σημασία της εκκλησιαστικής οικονομίας, δηλαδή της ευελιξίας στην εφαρμογή των Κανόνων, ώστε να προσαρμόζονται στις ανάγκες των καιρών, χωρίς να θυσιάζεται η αλήθεια της πίστης. Στην σύγχρονη εποχή, όπου οι κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες είναι μεταβαλλόμενες, οι Ιεροί Κανόνες του Πηδαλίου καλούνται να λειτουργήσουν ως γέφυρες μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος, προσφέροντας κατευθύνσεις για την θεολογική, λειτουργική και ποιμαντική πράξη. Η σύγχρονη Ορθόδοξη θεολογία εξετάζει την ιστορική σχετικότητα του Κανόνα, αναγνωρίζοντας, ότι η Εκκλησία προοδεύει μέσα στον χρόνο, διατηρώντας την ουσία της πίστης αλλά επανερμηνεύοντας τα δευτερεύοντα στοιχεία. Η ερμηνεία π.χ. του 70ου Κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου δεν μπορεί να απομονωθεί από το πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής του, όπου οι γυναίκες δεν κατείχαν δημόσιους ρόλους αντίστοιχους με αυτούς των ανδρών. Οι γυναίκες σήμερα συμμετέχουν ενεργά στην ζωή

²²⁹ Πηδάλιον, Λειψία 1800, σσ. 55-56.

²³⁰ Μπούμης Παναγιώτης. *Κανονικόν Δίκαιον*, Αθήνα: Γρηγόρης, 2002, σ. 60.

²³¹ Ιωάννης Δαμασκηνός. *Εἰς τὰ ἱερά παράλληλα*, Migne, Jacques-Paul Ελληνική Πατρολογία P.G. 95, 1313.

²³² Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ερμηνεία στήν πρὸς Τίτον ἐπιστολή, Ομιλία Δ΄*, Migne, Jacques-Paul Ελληνική Πατρολογία P.G. 62, 683.

της Εκκλησίας ως κατηγήτριες, ψάλτριες, καθηγήτριες θρησκευτικών στην εκπαίδευση και σε αρκετές περιπτώσεις ως ακαδημαϊκοί θεολόγοι. Το ίδιο θα λέγαμε ότι ισχύει και για τον 64ο Κανόνα της ίδιας Συνόδου, που αποκλείει τους λαϊκούς από το κήρυγμα, όταν η πλειονότητα των ακαδημαϊκών Θεολόγων της εποχής μας είναι λαϊκοί.

Με αυτό το πνεύμα, η Εκκλησία καλείται να ενσωματώσει την σοφία των Ιερών Κανόνων του Αθωνικού Πηδαλίου στην σύγχρονη πραγματικότητα, διαφυλάσσοντας την Ορθοδοξία και την παράδοσή της, ενώ παράλληλα να προσαρμοστεί στις ανάγκες του ποιμνίου της. Το ζήτημα της επικαιροποίησης των Ιερών Κανόνων της Εκκλησίας και της σύνδεσής τους με τις σύγχρονες κοινωνικοϊστορικές θα απασχολήσει έντονα τα επόμενα χρόνια τους κανονολόγους, Ο εκκλησιαστικός ρητορικός λόγος, όπως προκύπτει από την μελέτη των Ιερών Κανόνων του Πηδαλίου, αποτελεί όχι μόνο μια πρακτική διάσταση της θεολογίας, αλλά και το μέσο με το οποίο το θείο μήνυμα γίνεται κατανοητό και προσβάσιμο στο εκκλησιαστικό σώμα. Στην εποχή μας, μάλιστα, που η λειτουργική έκφραση του Ορθόδοξου πληρώματος πάσχει ως προς την κατανόηση και τον σκοπό της θείας λατρείας, πρέπει να γίνει αντιληπτή η αναγκαιότητα της Ορθόδοξης διδασκαλίας, της κατήχησης και του λειτουργικού κηρύγματος, ο σκοπός τους, αλλά και η ανάγκη αναβίωσης και επαναπροσδιορισμού τους μέσα και από το πνεύμα του Ιερού Πηδαλίου²³³. Οι Ιεροί Κανόνες πάντοτε συνεχίζουν να αποτελούν την βάση για την εκκλησιαστική διδασκαλία, την κατήχηση και την ποιμαντική πρακτική.

Πηγές

Αγάπιος Μοναχός και Νικόδημος ο Αγιορείτης. *Πηδάλιον της νοητής νηός της Μίας Αγίας Καθολικής και Αποστολικής των Ορθόδοξων Εκκλησίας: ήτοι άπαντες οι ιεροί και θείοι κανόνες*, Ανατύπωση. Θεσσαλονίκη: Ρηγόπουλος, 2003.

Ιωάννης Δαμασκηνός. *Εἰς τὰ ἱερά παράλληλα*, Migne, Jacques-Paul Ελληνική Πατρολογία P.G. 95,1041-1388.

²³³Αποστολός, Φώτιος, «Ο ρόλος της ορθόδοξου λειτουργικής κατηχήσεως σε μια Ευρώπη, που ευαγγελίζεται και επανευαγγελίζεται. Το ενοριακό κατηχητικό έργο και η συμβολή της ακαδημαϊκής θεολογίας στη σύγχρονη λειτουργική κατήχηση». *Εισήγηση στα πλαίσια των εργασιών του Διεθνούς Συνεδρίου με τίτλο «Η Ορθόδοξη Θεολογία στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις και προοπτικές»*, Αθήνα: Θεολογική Σχολή ΕΚΠΑ 24-28 Νοεμβρίου 2024.

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ἑρμηνεία στὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολή, Ομιλία Δ΄*, Migne, Jacques-Paul Ἑλληνική Πατρολογία P.G. 62,681-688.

Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι (ὑπὸ) Ἀγαπίου ἱερομονάχου [(Λεονάρδου) Ἀσημάκη] καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, Ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας: ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Βραϊτκόφφ καὶ Ἄιρτελ, 1800.

Ράλλης, Γεώργιος & Ποτλῆς, Μιχαήλ. *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθέν, σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετὰ τῶν ἀρχαίων ἐξηγητῶν, καὶ διαφορῶν ἀναγνωσμάτων*, τόμ. Γ΄, Ἀθήνησιν: Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος 1853.

Βιβλιογραφία

Joannou Pericles-Pierre. *Fonti, Fascicolo IX, Discipline Générale Antique t. 1, 2 (Les canons des Synodes Particuliers)* Tipografia Italo-Orientale "S.Nilo"- Grottaferata (Roma) 1962.

Mansi, Giovan Domenico καὶ Labbe, Philippe. *Sacrorum Conciliorum Nova Et Amplissima Collectio*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1960.

Ακανθόπουλος, Πρόδρομος, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2006.

Αποστολός, Φώτιος, «Ο ρόλος τῆς ορθόδοξου λειτουργικῆς κατηχήσεως σε μια Ευρώπη, που ευαγγελίζεται καὶ επανευαγγελίζεται. Το ἐνοριακὸ κατηχητικὸ ἔργο καὶ ἡ συμβολὴ τῆς ἀκαδημαϊκῆς θεολογίας στὴ σύγχρονη λειτουργικὴ κατήχηση». Εισήγηση στα πλαίσια τῶν ἐργασιῶν τοῦ Διεθνούς Συνεδρίου με τίτλο «Ἡ Ορθόδοξη Θεολογία στὸν 21ο αἰῶνα. Προκλήσεις καὶ προοπτικές», Ἀθήνα: Θεολογικὴ Σχολὴ ΕΚΠΑ 24-28 Νοεμβρίου 2024. *Ἐκκρεμεί ἡ δημοσίευση τῶν Πρακτικῶν*.

Αποστολός, Φώτιος, «Λειτουργικὲς μαρτυρίες καὶ λατρευτικὰ σύμβολα στὸ κείμενο τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων», *Εισήγηση* στὸ Διεθνὲς Συνέδριο «Ἁγίου καὶ Ἐνδόξου Ἀποστόλου & Ευαγγελιστοῦ Λουκά Ὁδοί», Ἱερά Μητρόπολις Καλαβρύτων & Αἰγιαλείας καὶ τὸ Studium Historicorum Ecclesiasticorum (Καλάβρυτα: 2 ἕως καὶ 4 Νοεμβρίου 2024). *Ἐκκρεμεί ἡ δημοσίευση τῶν Πρακτικῶν*.

Γιάγκου, Θεόδωρος, και Ταχιάος, Αντώνιος-Αιμίλιος, *Αλληλογραφία Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη και Δωροθέου Βουλησμά: το Πηδάλιον και οι «Περιπέτειες» του*. Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2020.

Γιάγκου, Θεόδωρος, *Κανόνες και λατρεία*. Θεσσαλονίκη: Μυγδονία, 2006.

Γκαβαρδίνας, Γεώργιος, *Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος και το Νομοθετικό της Έργο*, Κατερίνη: Επέκταση 1998.

Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία. Αθήνα: Αθ. Μαρτίνοσ, 1962.

Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΟΧΕ), τ. 15, Αθήνα: Στρατηγικές Εκδόσεις 2015, σ.135 λήμμα: «Πηδάλιον» Κουνάβη, Σοφία.

Μενεβίσογλου, Παυλός (Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας), «Η κανονική συλλογή Πηδάλιον» στο: *Χαριστείον Σεραφείμ Τίκα, Αρχιεπισκόπω Αθηνών και πάσης Ελλάδος: επί τη δεκαετηρίδι της αρχιεπισκοπείας αυτού, επί τη τριακονταετηρίδι της αρχιερατείας αυτού, επί τη εβδομηκονταετηρίδι της ζωής αυτού*, Θεσσαλονίκη (1984), 147-166.

Μενεβίσογλου, Παύλος (Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας), *Το πηδάλιον και άλλαι εκδόσεις ιερών κανόνων κατά τον 18ον αιώνα*. 1η εκδ. Κατερίνη: Επέκταση, 2008.

Μενεβίσογλου, Παύλος (Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας), *Ιστορική εισαγωγή εις τους κανόνας της ορθοδόξου Εκκλησίας*. Στοκχόλμη: Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας, 1990.

Μπούμης Παναγιώτης, *Κανονικόν Δίκαιον*, Αθήνα: Γρηγόρης, 2002.

Παπαθωμάς, Γρηγόριος (Μητροπολίτης Περιστερίου), *Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οικονομία (Σχεδιάσμα Εισαγωγής-Προθεωρία Κανονικής Οικονομίας) [Κανονικό Έγχειρίδιο]*, Αθήνα 2015.

Παπαθωμάς, Γρηγόριος(Μητροπολίτης Περιστερίου), *Κανονικά έμμορφα: (δοκίμια κανονικής οικονομίας II)*. 1η εκδ. Κατερίνη: Επέκταση, 2015.

Στογιόγλου, Γεώργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Τομ. Α΄, Θεσσαλονίκη: [χ.ό], 1993.

Φειδάς, Βλάσιος. *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Τομ. Α΄, 2η εκδ. Αθήναι: Παπανικολάου, 1994.

Φουντούλης, Ιωάννης, «Ο λόγος του Θεού εν τη Θεία Λατρεία», Από το ανάτυπο της Επιστημονικής Επετηρίδος της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1965.

ISSN 2945-0683